

Antwoord op de vraag, door de Maatschappij, ter Bevordering van den Landbouw, te Amsterdam ... opgegeeven ...: Op welke wyze zoude men het tegenwoordig ras van inlandsche paarden ... tot eene meerdere volkomenheid kunnen brengen, het zy door vermenging van hetzelfde met vreemde rassen, of wel door eene meerdere oplettendheid, in het aanfokken en opvoeden der jonge paarden, als anderzins?

<https://hdl.handle.net/1874/31374>

T W E E D E
VERHANDELING

OVER DE
INLANDSCHE PAARDEN.

ANTWOORD
OP DE
VRAAG,

DOOR DE
MAATSCHAPPT, TER BEVOR-
DERING VAN DEN LAND-
BOUW, TE AMSTERDAM,

In den Jaare 1790 opgegeeven, om vóór den
1 December 1792 beantwoord te worden:—

„ Op welke wyze zoude men het tegenwoordig
„ Ras van Inlandsche Paarden, in de by-
„ zondere Provinciën van ons Gemeenebest,
„ over het algemeen, tot eene meerdere volko-
„ menheid kunnen brengen, het zy door ver-
„ menging van hetzelfde met vreemde Rasfen,
„ of wel door eene meerdere oplettendheid, in
„ het aanfokken en opvoeden der jonge Paar-
„ den, als anderzins? —

DOOR
MATHIEU DUTS,
*Paarden-Doctor, te Canclaer,
in 't Land van Luik.*

Aan welk Antwoord een *Accesit* van eene
ZILVERE MEDAILLE of TIEN DUCAA-
TEN is toegewezen.

ANTWOORD

OP DE

V R A A G:

„ Op welke wyze zoude men het tegenwoordig
„ Ras van Inlandsche Paarden, in de byzon-
„ dere Provinciën van ons Gemeenebest, over
„ het algemeen, tot eene meerdere volko-
„ menheid kunnen brengen? enz.

VOORGESTELD DOOR DE

**MAATSCHAPPY, TER BEVOR-
DERING VAN DEN LAND-
BOUW, TE AMSTERDAM:**

uit het Fransch vertaald.

Het is, voor de zeven Vereenigde Pro-
vinciën, als een voorrecht te rekenen, dat
eene achttingwaardige Maatschappy niet op-
houd, alle mogelyke middelen aantewenden,
om den Landbouw in eenen bloeienden staat
te brengen: ja, het moet ook tot eer van
deze Maatschappy verstreken, dat dezelve
overal by deskundigen naa de geschiktste
middelen uitziet, om het tegenwoordig Ras
der Paarden en de verzorging der Veulens

te verbeteren; dewyl dit eene zaak is van veel gewigt, uit hoofde van het groot aantal der laatstgemelden, die, in die Landen, worden aangefokt, waarvan niet weinigen van een slegt ras zyn, of, geduurende hunne jeugd, mishandeld worden, en, gevolglyk, van geringe waarde moeten wezen.

Om tot het oogmerk der gemelde Maatschappij meêtewerken, zullen wy trachten alles in 't werk te stellen, wat den waaren liefhebber van Paarden, ten aanzien van dit onderwerp, door grondige redeneering en ondervinding, onderrichten kan; in hoope, dat de Nederlandsche Landman, tot zyn welzyn, zal afzien van zyne vooroordeelen of gewoonten, die voor de aanfokking van Paarden zoo nadeelig zyn.

Er zyn thans veele Landlieden, die, weêrhouden door de weinige winst, die zy van het opbrengen van veulens hebben, verkiezen schaapen vet te weiden, om dat, zoo als zy zeggen, het voordeel daarvan zekerer is: en, zonder twyfel, zyn ook de redenen van dit gedrag te zoeken in de vermindering van het schoone en goede ras, in de verkeerde keuze van gebrekkige merriën en hengsten, en dus ook in de geringe waarde der veulens, die niettemin evenveel als de beste soort, aan voeder en onderhoud, kosten.

Het is te verwonderen, dat, daar men zeer wel weet, welke soort van paarden de vreemde

de Kooplieden noodig hebben, men zig niet meer moeite geeft, om zoodanige aantefokken, en den Landman aantemoedigen, om zig te voorzien van merriën, die de vereischte hoedanigheden bezitten, en dezelve door goede hengsten te laten dekken, die hem betere veulens, waarvoor hy genoeg liefhebbers zoude vinden, konden geeven; en dus behoefde hy zoo veele schaapen niet te houden: derhalven is 't van veel belang, dat de Landman zyne onverschilligheid, die zoo veel toebrengt tot een geheel bederf van dien tak van Landbouw, laate vaaren, om zig toeteleggen op eene grondige kennis van schoone en goede hengsten en merriën, waardoor men voor 't vervolg van een goed ras van paarden kon verzekerd zyn, en voor altoos dat slegte ras, 't geen thans in de stoeteryen gevonden word, affchaffen, te meer daar 'er op menigvuldige plaatsen zeer goede gelegenheid is, om veulens aantefokken, ook voor de Ruitery, die nu dikwyls haare paarden van buitenlands moet laten komen.

Om een begin te maaken, zullen wy vooraf handelen van de Stoeteryen, waarvan twee soorten zyn, te weten:

zulke, waar hengsten, merriën en hunne veulens, in de boschen en op andere gronden, in vryheid loopen, zoo wel 's winters als 's zomers; — en die, waar de Boeren en andere Ingezetenen hunne merriën laten arbeiden,

en

en dezelve laten dekken door hengsten, die door byzondere perſoonen daartoe op ſtal worden gehouden; en zoodanig zyn de Stoeteryen in de zeven Vereenigde Provinciën, waar men naa voorchreeven mid-delen vraagt, om het tegenwoordig ras van die Dieren te verbeteren of tot meerdere volkomenheid te brengen.

Voor zoo ver onze geringe kundigheden ſtrekken, moeten wy bekenen, dat de paarden, uit Holland, Friesland, Groningen, Utrecht, Gelderland, en Overyſſel, een' goeden draf hebben, dat hun ſtel van vooren ſtout is, en hun achterſtel wel volgt; men vind't er veel fraaije halſen, en de paarden hebben een goed voorkomen, terwyl zy dik en vet zyn. De Zeeuwiſche paarden zyn van eene andere ſoort, zy zyn ſterker en zwaarer, en gevolgelyk meêr geſchikt om te trekken.

Na deeze korte aſſchetzing, zullen wy de meest heerſchende gebreken der paarden, in de Zeven Provinciën, opgeeven; en deeze zyn, over 't algemeen, groote en lange hoofden; — te lange ooren, hangooren, waarvan de eerſte moeten afgeſneeden, en de andere opgezét worden, doch welke laaſte, na die bewerking, eindelyk onbeweegelyk zyn; — holle of diepe oogkuilen, die miſchien aanduiden, dat de paarden van oude merriën of hengſten geteeld zyn; — de goot of het ca-naal van het kaakebeen te naauw, waardoor
de

de keel niet wel daarin kan geplaatst, en dus het hoofd niet bygebragt worden; — te korte halfen, zoo dat het veulen een been vooruit en ter zyde moet zetten, en het ander buigen om te graazen, en dit zyn wezendlyke gebreken; — halfen, die te vet zyn, waarop weinige hairen, als zwynsborstels, groeijen, 't geen laffe paarden, aanduid; — te dikke halfen, die den paarden, op weg, het hoofd doen hangen, welk gebrek dezelve alleen geschikt maakt om te trekken; — men ziet 'er ook ingevallen halfen, die leelyk staan; — platte schoften, en het voorstel laager dan het achterste; gebreken, die oorzaak zyn, dat een paard door het zadel, al is 't nog zoo goed gemaakt, gedrukt word, om dat het naa vooren moet glyden, waardoor dan de schouder van onderen en op zyde gekwetst word, en de geheele last drukt op het voorgestel; behalven, dat, zoo ongemaklyk de platte schoften te geneezen zyn, de schraale en verheven ligtelyk hersteld worden; — zwaare spierklompen op de schouders, 't geen een paard in 't loopen vermoeit, en het zelve alleen kan doen dienen tot het sleepen van zwaare lasten; — uitstee-kende heupen; een plat afhangend kruis; — het onderstel te dun en te zwak, om zulk een zwaar lighaam te draagen; — hielen, die te lang zyn, 't geen noodzaakelyk zwakheid te weeg brengt; — platte of breede voeten, die, hunne yzers op weg verlooren hebbende, ge-
vaar

vaar loopen van den geheelen omtrek van 't hoorn weg te scheuren; — zwakte van de hak of waay, waaruit, in de Nederlanden, veele gebreken, als spatten, gallen, enz. ontstaan; — te korte armen, 't geen de paarden zwak maakt en doet struikelen; — geboogen beenen, die in het zelfde geval zyn; — en verder allerlei ongemakken aan de pooten, die gewisse tekenen zyn van een onvolkomen ontlasting van de vergifdeelen der droes, die geduurig, zoo als alle de voorschreeven gebreken, op de nakomelingschap zullen voortgeplant worden, indien de Landman den raad, dien wy hem geeven zullen, niet wil opvolgen.

Nog zien wy daar paarden, die plattribbig zyn, en te groot of te hol van flanken, dat zwakke paarden geeft, die nooit verzadigd zyn, om dat zy zig geduurig van hun voedsel, 't geen niet lang in hun lighaam blyven kan, onlasten, en daardoor 'er weinig nut van trekken.

Deeze zyn de voornaame gebreken der Nederlandfche paarden, welke men nooit naar wensch zal verbeteren, zo men niet zyn' toevlugt neemt tot het gebruik van vreemde hengften.

De hengften, die het meest tot het oogmerk zouden dienen, moesten zyn de Napolitaanfche en de Deenfche. Men zou hieronder kunnen rangfchikken den Spaanfchen hengst, doch hy teelt hier zoo goed niet voort, om dat hy, naarmate van de Hollandfche merriën, te vuur-
rig

rig is; evenwel geloof ik, dat, als 'er, binnen weinige jaaren, afftammelingen van een' Napolitaanschen hengst gevonden wierden, de Spaansche by deezen zeer wel zou aanfokken, te meêr om dat hy zelf zig aan de lugtgesteldheid had kunnen gewennen; en dit zou zeer te wenschen zyn, vermits dat deeze paarden, behalven hunne uitneemende schoonheid, zeer gezeglyk zyn, eene fiere houding hebben, altoos van zelve op hunne heupen of achterbenen werken, van vooren zig hoog vertoonen, eindelyk, paarden zoo zagtzinnig, hoewel ongesneeden, dat zy onder de Ruitery zonder eenigen hinder gebruikt worden, en, om het met één woord te zeggen, die een Spaansch paard kent en als een waar liefhebber bereeden heeft, moet dit buiten tegenspraak toestemmen. — Het Barbarysch en het Turksch paard zouden aan het oogmerk niet voldoen, om dat zy te fyn zyn, zy zouden het ras vermindereu.

Ik houde my dan by den Napolitaan en den Deen, mits zy alle de vereischte evenredigheden bezitten, en ik geloof niet dat de naauwkeurigste kenner reden zal vinden om my tegentespreeken, indien hy zig de moeite geeft, om myn voorstel tot den einde toe te leezen, en in 't vervolg proeven dien aangaande te neemen.

Men verbeelde zig niet, dat ik voor die twee rasfen van paarden zoo vooringenoomen ben, dat

dat ik de overigen zou verachten, integendeel, ik weet zeer wel, dat wy in Holland zyn, alwaar de hengften, uit de stoeteryen van het Keurvorstendom Hanover, zeer wel te pas zouden komen; egter zouden de eersten de voorkeur verdienen, en ook is dit Hanoversch ras door diergelyke vreenide hengften veel verbeterd.

Van hoe veel meer prys zyn niet de waare Deensche paarden boven de Holsteinsche! dit bevestigt dus ook myne stelling, dat in de eene veel meer vuur en vermogen gevonden word dan in de andere, hoewel zy nabuuren zyn.

De Solleysfel zegt, dat men, in Frankryk, nooit zulke grootte paarden heeft kunnen fokken als in Holland, hoewel Normandiën vette, vogtige, en overvloedige weiden oplevert.

Men moet zig dus niet toeleggen, om de paarden kleiner te maaken, door fyne, al te ranke hengften, die een zwak onderstel hebben, te meer, daar, gelyk gezegd is, de Hollandfche paarden meestal bederven, doordien zy te weinig kracht, inzonderheid in hunne achterbeenen, hebben.

Misfchien zullen zommigen den Engelschen hengst aanpryzen, dan, zo zy dit mogten doen, neemen zy niet in aanmerking, dat deeze, hoe welgemaakt anders, uit zyn' aart niet hoog ligt, en dat zoodanige hengften den Hollandfche paarden hun schoon, dat in een' stouten draf bestaat, zouden beneemen, en

aan

aan de veulens het laag opligten en zelfs het fteeken met het hoofd overbrengen.

Het is zeker, dat men, in de meeste der Vereenigde Provinciën, zulke schoone en moedige paarden zou kunnen anfokken, als in Denemarken: het zou 'er alleen op aankomen, dat men bekwaame hengften liet komen, en eene goede bestiering had, om de onderneeming wel te doen gelukken, wanneer men zig verder zou moeten ontdoen van verscheiden valsche denkbeelden en vooroordeelen, die by veele Landlieden diep geworteld zyn.

De reden, waarom de hengften hier zoo schielyk onbruikbaar zyn, is, dat men ze te jong tot de voortteeling gebruikt, daarenboven zyn de veulens, die daarvankomen, zwak; de jonge hengften, die, op hun tweede en derde jaar, met het werk beginnen, ontkrachten zig; op hun vierde jaar worden zy verkogt, en dan gesneden door den kooper, die, in plaats van een moedig paard, een log dier bekomt, 't geen niet te verwonderen is, dewyl de beste zenuwfappen verteerd zyn, en waarschynelyk hebben zy hunne droefige vogten niet ontlast.

Door de voorschreeven middelen, derhalven, kan het ras, met een' goeden uitflag en met voordeel, verbeterd worden, want men moet hier het fraaye ras van koets- en chaife- ook ruiterspaarden aanhouden, als mede zwaare trek- paarden, en geen ligte paarden of hit-

ten. Men zou insgelyks aan de Zeeuwfche paarden, hoewel zy fterker en zwaarer zyn, de bovengemelde hengften kunnen geeven, zy zouden het ras niet verminderen, maar hetzelfde in kracht en fraaiheid verbeteren.

Wanneer men dergelyke hengften in gebruik bragt, diende men zeer oplettend te zyn, om geen flegte merriën met gebreken daarby te brengen, dewyl men, in dit geval, weinig verbetering aan de veulens zou befpeuren, en men met reden zou kunnen zeggen, dat de vreemde hengften niet beter deden dan de inlandfche; in tegendeel, men moet goede merriën uitkiezen; en dus zal een liefhebber reden hebben, om vergenoegd te wezen.

Het hair, dat wy verkiezen, is het goudbruin, donkerbruin, kajanjebruin, rosbruin, de vofsekleur, de moorkop, en het zwart; voor de andere vreemde haren vind men zoo ligt geen koopers; de bonte worden weinig gezogt; de appelgrauwe veranderen met den ouderdom, en hebben veel oppassens noodig, om ze zindelyk te houden.

Men moet den hengst niet laten fpringen, vóór dat hy ten vollen vier jaaren oud is.

Er is verfchil onder de Schryvers omtrent het getal der merriën, die een beste hengst op één' dag befpringen kan; zommige willen hem niet meêr dan ééne geeven, andere twee, andere drie; op deeze wyze dachten *Garfaut*, *De Solleysfel*, *De La Gueriniere* &c.: wat my

aangaat, ik zou het liefst 't met de laatsten eens zyn, 't werk zou anders te langzaam voortgaan; een sterk paard kan het tot drie-maal herhaalen, en men kan dus verwachten, dat ook het getal van veulens, die daarvan komen, driemaal zoo veel zal zyn.

Men doet zeer wel, wanneer men, in eene stoetery van zulke beste paarden, een paardje houdt, dat de Franschen *un bouté-en-train* noemen, en 't geen een slegt klein hengstje is, om te beproeven of de merrie, die men brengt om te laten dekken, daartoe geschikt is of niet: indien zy het is, 't geen men ontdekt, zo zy het paardje tot zig laat naderen, kan men zeker zyn, dat het de rechte tyd is, om haar den hengst, die daarvoor bestemd is, te geeven, en dat het werk der voortteeling wel zal slaagen: men brengt dan dit paardje weêr naa stal, en laat voorts den hengst zyn werk verrichten.

Onder de tekenen, dat de merrie hengstig is, kan men ook plaatzen het opligten en slingeren van haar' staart; doch daar zyn merriën, die dit doen en te gelyk haar water loozen en schreeuwen, op 't gezigt van een' hengst en zelfs van een ruïn, in den stal, als zy gerost worden, en by andere gelegenheden: deeze paarden zyn goed voor het gebruik, maar gevaarlyk voor die naast haar staan, en voor haar' oppasfer; zy laten den hengst toe zonder eenig nut. Ook houden

de vette merriën zoo goed niet, als die tamelyk in 't vleesch zyn.

Voorts moet een liefhebber in acht nemen, dat 'er hengften, merriën, en ruinen zyn, die hunne staarten heen en weer slingeren, als hunne meesters by hen komen, of wanneer men hen wil voortdryven, en dat deeze knollen nergens toe deugen, dan om ongelukken te veroorzaaken: zy zyn waarschynelyk afstammelingen van paarden, die niet veel beter waren.

Door het gebruik van het gemelde paardje, is het blykbaar, dat men veel kwaad, dat anders den hengst kan overkomen, voorkomt; want, zo de merrie hem niet toelaat, word hy boos, of hy krygt pynelyke opspanningen van het teellid, die men, door eene aderlating en verkoelende middelen, stillen moet, dat het werk doet vertraagen.

Men moet zeer veel zorg hebben voor de oppassing en het voedsel van zoodanige hengften: de oppassing bestaat, om hen zoo zindelyk te houden, als mogelyk is; 's morgens moet men hen met de roskam, en zonder dezelve, verscheiden keeren 'sdaags, met de borstel reinigen; roskam en borstel moeten beide zeer schoon zyn: verder met eene natte spons, de oogen, neusgaten, maanen, staarten tot op den wortel van het hair, de beenen, den aars, als mede de balzak afwassen, 't geen van veel nut is.

Zeet

Zeer omzigtig moet men zyn, om, gedurende den springtyd, de hengsten met geen koud water te waschen, het is dan niet goed, dat men ze verkoelt; men moet ze ook niet in het wed brengen, maar naderhand is dat geoorloofd, gelyk in 't vervolg zal gezien worden.

Indien men zyn' hengst niet geheel bederven wil, zoo moet men nooit het voorbeeld volgen van die Landlieden, die, aan hunne oude gewoonten verslaafd, hem, behalven zyn gewoon voeder, na elke dekking, nog een maatje boonen of hennep geeven: dit gebruik is zeer aftekeuren, en de overmaat van voedsel kan, ook in dit geval, zeer veel nadeel doen: ziet men niet, in de onvrugtbare Landen, zelfs in de Ardennes, doodmagere hengsten, uit hoofde van den geduurigen arbeid, die zy doen moeten, in het zwaar trekken en ploegen op de bergen, zonder meêr haver te krygen op een' dag, dat zy veel gewerkt hebben, dan op een' anderen dag, dat zy niets hebben verricht, ziet men niet, zegge ik, deeze hengsten den nacht in 't veld doorbrengen met de merriën, die zy met vrugt bespringen: wat zyn daarenboven die weiden anders dan een weinig gras, dat zy, half met heide, tot hun voedsel nuttigen? en deeze paarden, als zy uit hun land komen, veranderen van gedaante door het vleesch en vet, dat zy krygen, uit

hoofde van het beter voedsel: zy zyn ook van veel dienst, en gemaklyk om meê omtegaan.

Geeft aan elken kloeken Deenschen hengst twintig ponden goede haver, zoo lang de springtyd duurt, voegt daarby een paar pond gekneusde paardeboonen; verdeelt dit mengfel in vier gelyke deelen, en geeft 'er een van 's morgens, het ander om tien uren, het derde ten vier uren na den middag, en eindelyk het vierde des avonds: na elken sprong mag de oppasfer hem eene sneê rogenbrood geeven, terwyl hy hem over de neus en kin met de hand zagties ftrykt.

Ten opzichte van den Napolitaanschen hengst, moet dezelve evenveel voêr hebben als de Deensche, maar niet ten eersten, want vooraf moet men zig laten onderrichten, of zyn voedsel te vooren bestaan heeft in garst en stroo daarvan, en dit zoo zynde, moet men beginnen, met een mengfel van garst en haver in gelyke deelen, en langzaamerhand hem een gedeelte van de garst afneemen, waarvoor men haver in de plaats geeft, zulende het paard zig weldra daaraan gewennen, zoo als ik dit gezien heb in de stallen van den Vorst van Tour en Taxis, in zyn tyd een der grootste liefhebbers in Europa.

Het hooi moet goed en sappig zyn, men moet de paarden van tyd tot tyd een weinig te gelyk geeven, en nooit moet 'er in de

de ruif van blyven zitten, te veel hooi maakt de paarden slaaperig en dampig. Ik heb opgemerkt, dat zy, by verzuim van hun de neus en neusgaten, die aan eene hengstige merrie geraakt hadden, aftewaschen, na dat zy een weinig hooi gegeeten hadden, weêr driftig geworden zyn, door het ruiken aan het hooi in de ruif, dat zy met de neus hadden bestreken, geduurig snuivende waar zy de lugt van de merriën hadden gebragt; zy deden niets dan hinniken, gevolgd van wellustige en pynelyke opspanningen, die hen deden vermageren, en netelig en kwaad worden.

Het is een groot genoegen voor een' waar liefhebber, van in welbestierde stallen te komen; naauwlyks laat de grendel van de deur zig hooren, of men verneemt tevens het grinniken op verschillende toonen; men ziet daar eene volmaakte gezondheid; de paarden zyn vrolyk, alle de hoofden staan omhoog, en dit is het gevolg van de oppassing en van eene geregelde voeding: het is 'er hier zoo niet mede gelegen, waar het hooi, in te groote hoeveelheid gegeven, eindelyk tot strooijing dient, de paarden dampig maakt, enz.; deeze manier vermoeit de Holl. koetziërs niet, die veelal zeer gemaklyk zyn, inzonderheid te Amsterdam: men beschouwe de Engelsche, Poolsche, en andere paarden van vreemd ras, die in Holland dus gevoêrd

worden; men ziet aldaar het slaan der zyden, het loopen der neusgaten, het hoesten, en eindelyk eene loomheid, die geen plaats heeft, wanneer zulke paarden met zoo veel hooi niet worden opgestopt.

Men moet den hengsten geen ander dan zoet water, gemengd met garste-meel of tarwe-zemelen te drinken geeven, het is beter dan het brakke water, en komt veele toevallen voor, waaraan een hengst onderhevig is. Veelen laten de hengsten drinken, vóór dat zy hunne haver gegeten hebben; doch, daar kunnen buikpynen uit voortkomen, waarvan *La Fosse* gehandeld heeft; het is my altoos beter gelukt, wanneer ik hun water na het voer gegeeven heb, en de reden daarvan is zeer eenvoudig; indien dit gedeelte van hun voedsel de maag kan verhitte, en daardoor niet verteerd worden, zoo doet de drank, die het bevogtigt, de ontsteeking bedaaren, en de ingewanden in rust brengen: de verteering en de afgang zullen ongetwyffeld daardoor bevorderd worden. Geeft den hengst des avonds het meel, dat in den emmer gebleeven is, en doet daar een handvol gehakt stroo by, wel te verstaan, na dat hy zyn voer gekreegen heeft: ook moet men zorg draagen, dat die emmer wel schoon gehouden worde, anders word het natte meel zuurachtig. Verder, om niets te vergeeten omtrent dit water, dat de

Fran-

Franschen *eau blanche* noemen, zoo werp een handvol of vier meel in den emmer, wanneer men het met tarwe-zemelen maaken wil, zelfs kan men wel wat meêr meel neemen; giet daar zoet water op, omtrent de emmer half vol, en roert dit met schoone handen om, terwyl men vervolgens den emmer met water aanvult. Indien de hengst, zoo als gewoon is, verscheiden keeren op een' dag moet drinken, zoo giet de helft van dit water over in een' emmer met fris water, en, op deeze wyze, zal men met den eersten halven emmer twee à drie geheele emmers maaken kunnen.

De stal moet lugtig en schoon gehouden worden; daar moet niet al te veel togt in zyn. Ook moet men niet verzuimen dagelijks eene versche strooiing te geeven, die men in de zon als anderzins moet trachten droog te houden.

Men dient alle dagen de hoeven van de hengsten te zuiveren: het vuil, dat boven op 't hoorn zit, moet men afschrabben, en, om den anderen dag, met de helft honig en reuzel, de kroon sneedren: men doet beter geen teer te neemen, die niets uitwerkt, dan opdroogen.

De hengst moet, om den anderen dag, eens rond stappen; men doet hem dan een caperfon aan, en draagt zorg, dat de neus-

riem niet zoo vast is, dat de neus of de kin geschaafd worde.

Wanneer de hengst naa de merrie gebragt word, moet hy eveneens voorzien zyn van een caperfon met twee touwen, waarvan het een aan de regter zyde door een' stalknecht, en het ander aan de linker zyde door een' ander' man moet vastgehouden worden; men brengt 'er hem zagtjes heen; hy word drifzig; en men laat hem by de merrie komen, wier pooten moeten worden vastgemaakt, om ongelukken voortekomen; zoo dra de hengst 'er op is, trekt de oppasser aan de regterzyde den staart van de merrie naa zig toe, terwyl die van de linkerzyde het lid van den hengst naa binnen helpt brengen; en terwyl deeze zyn werk doet, gaan beide de helpers een weinig voorwaards, om, elk aan zyne zyde, met de platte hand den hengst op de merrie te houden: men moet in acht neemen, dat, ingeval 't hoofd der roede zoo gezwollen was, dat dezelve belet wierd, in de scheede te dringen, men den hengst moet terugbrengen, en hem, buiten 't gezigt van de merrie, rond laat wandelen, tot dat het lid zyn' gewoonen toestand herkreegen heeft: men brengt hem vervolgens terug, en laat hem zyn werk volbrengen.

Negen dagen daarna brengt men de merrie weêr by den hengst, men bind haar de pooten,

ten, en laat het kleine paardje bovengemeld voor den dag komen, dat haar tekens doet geeven, of zy gevat heeft dan niet; weigert zy, dan heeft zy gevat, zo niet, geeft men haar denzelfden hengst weêr; ik heb nooit toegestaan, dat haar, voor de vierde keer, de hengst gegeven wierd, drie keeren zyn genoeg, en zelfs te veel.

Eêr dat wy eene beschryving geeven van de uiterlyke gedaante, die een schoone en kloeke hengst hebben moet, veroorloove men my te zeggen, dat de Franschen kenners van paarden zyn; zy zullen niet, zoo als zy het noemen, *une araignée*, dat is, een paard met een zwaar lighaam en hooge en dunne beenen, koopen, geen paard met een zwak achterstel, neen, zy begeeren platte en breede waaijen, zy willen kracht van onderen hebben; op deeze voorwaarden, zien zy andere ligte gebreken, waarvan weinige of geen paarden vry zyn, over 't hoofd. De Hollanders letten hier te weinig op, maar het verschynen van spatten en gallen moest hen doen zien, wat de oorzaak daarvan is. De Paardekooper in Frankryk zal zig wel wachten, om een paard, dat hy monstert ten verkoop, en dat door een' stalknegt met twee uitgestrekte armen vastgehouden word, voortte-dryven: dit paard, mischien reeds zwak van achteren, geeft zig van vooren op, met behulp van den stalknegt, en deeze wyze van
doen

doen kan hem, van dat oogenblik af, aan de waaijen doen verrekken, 't geen welhaast zichtbaar word door de bovengemelde toeval-
len: daarenboven waarfchouwt de kooper altoos den verkooper, dat hy hem zyn paard in de grootste bedaardheid zien laate, en, zo deeze anders doet, wil hy 'er zig verder niet meê bemoeijen, alleenlyk ftaat hy toe, dat men het paard laat draaven; en dit is de rechte manier, om eene keuze te doen. Zy zullen even min die ongelukkige jonge paarden koopen, dien men, op eene wreede wyze, de middelste tanden uitbreekt, om ze een jaar ouder te doen voorkomen; eene guitery, die het arme dier en den kooper zeer veel nadeel doet; deeze, denkende een paard gekogt te hebben van vier jaaren, begint daarmee te werken, en voêrt het fterk, dan het beest vermagert in plaats van wel in ftaat te zyn, en word eindelyk een knol: zoodanige fchelneryen moesten belet kunnen worden; maar, om daartegen op zyne hoede te zyn, moet men weten, dat zulke jonge paarden nooit een' melktand verliezen, of hy word door een' anderen tand, die zeer zichtbaar is, uit de tandkas geftooten, dan, indien 'er geen is, en de tandkas leêg gevonden word, kan men ftaat maaken, dat het dier op gemelde wyze is mishandeld.

Wy zullen thans overgaan, om de evenredigheden optegeven, die, in een' braaven
hengst,

hengst, moeten gevonden worden; met betrekking tot de hoogte, dezelve dient te wezen van 4 voeten en 11 duimen Fransche maat, om dat (men moet dit wel in't oog houden) hier koets-paarden aangefokt worden, die veel meer geld waard zyn, dan de rypaarden; behalven dat veele merriën, die laager van vooren zullen zyn, ook veulens, die naar haar gelyken, zouden kunnen geven, indien men dit niet verbeterde door hengsten, die hooger zyn: ondertusfchen is 'er geene regel zonder uitzondering, want, zo men rypaarden wil aanfokken, moet de hengst slechts 4 v. en 9 à 10 d. hoog wezen.

De paarden met ramskoppen zyn naar den smaak, ten minsten men verkiest dezelve, hoewel een dusdanig gemaakt paard niet meer vermogen heeft, dan een paard met een' welgemaakten kop zonder verhevenheid; dan men moet aan de verkiezing der liefhebbers wat toegeeven, om zyn doelwit te kunnen bereiken.

In Denemarken heeft men zulke paarden, en die geene, welke geen ramskop hebben, zyn daarom niet minder voorzien van een fraai hoofd, en behoeven, voor het overige, niet te zwigten voor de papegaaisneusen, met betrekking tot hunne schoone en goede gestalte, kracht, en duurzaamheid.

Dergelyke paarden vind men in het Koningryk Napels; daar zyn kloeke paarden,
die

die eene fiere houding hebben, fyne en fterke beenen, eenen moedigen gang, fraaije halsen, stout gezigt, welbefneeden monden, fchraale en verheven fchoft, rond van kruis, het ondergeftel geevenredigd naar de zwaarte van het lighaam, de ballen laag gezakt, de zaadftreng veérkrachtig, dat een voornaam vereifchte is tot de voortteeling, hooge ronde hoeven: zulke paarden zyn van groot nut geweest in veele floeteryen, zoo als in die van den Vorst van Tour en Taxis, den Prins van Kaunits-Rittberg, en by verfcheiden andere groote Heeren in Duitfchland, enz. Ik behoef my verder niet nittelaaten over de byzonderheden van hun maakfel, wyl men de, hierboven (bladz. 116) opgenoemde, gebreken vermyden moet; men kan ligt begrypen, dat een hengst, die een ras moet verbeteren, van zoodanige fouten bevryd moet zyn; maar het is van veel belang, dat men een' kundig en ervaren man heeft, om zulke aankooopen te doen; het eigenbelang moet hem niet verblinden ten nadeele van zyne laftgeevers; ook moet hy zig niet te vrede houden met een voorwerp, dat tot zulk eene anfokking gefchikt is, te ontdekken, hy moet ook trachten, zo het mogelyk is, den vader en de moeder daarvan te zien, en dan zal hy met grond over zyne keuze kunnen oordeelen, en, buiten ongelukken op de reis, zal hy, by

zy

zyne t'huiskomst, en nog meer in 't vervolg, daarby eer behaalen.

Eenige vroegere Schryvers hebben voorgegeeven, dat de Napolitaan kwaadaartig was; dit, mag men zeggen, is onwaar, doch hy zou het kunnen worden, indien hy door een onbekwaam ruiter geplaagd wierd; en zelfs, dit was zoo, dan zou hy met eene Hollandsche merrie, die zagtzinnig en goedaartig is, veulens geeven, gemaklyk om meê omtegaan, en het ras zou van humeur en van maakfel veranderen.

Het is waar, dat ik van die paarden in ryschoolen heb zien komen, die 'er geemelyk uitzagen: doch kundige ruiters wierden terstond gewaar, dat zy weinig lust hadden, en lieten hen weêr naa stal brengen: ook is de Napolitaan de eenigste niet, die aan foortgeelyke ongemakken onderhevig is; ik heb in de ryschool van den Keurvorst van Keulen, wylen Maximiliaan Hertog van Beyeren, een grooten en zwaaren Frieschen hengst gezien, zynde een' roodschimmel, die van tyd tot tyd zeer fraai capriolen of lichtsprongen deed, want, op zommige dagen, had hy geen lust, en, op anderen, verrichte hy die, zesmaal achter elkander uit vrolykheid, hoewel zulk een sprong voor een log paard geweldig is; ook heb ik, by verschillende gelegenheden, meer anderen gezien, waarvan men
niets

niets kon verkrygen, en dus zouden deeze paarden, naar het oordeel van gemelde Schryvers, ook kwaadaartig hebben moeten zyn.

Men onderstelt, dat een hengst, gedurende den springtyd, als men drie keeren op een' dag rekent, in twee en eene halve maand, omtrent twee honderd merriën gedekt heeft, doch men moet daar aftrekken eenige merriën, die de eerste keer niet gevat hebben, en die, twee en zelfs driemaal, onder dat getal moeten gerekend worden: maar door de voorzorg met het kleine paardje, blyft de hengst in zyne kracht, en de gevolgen zyn gelukkiger.

De springtyd voorby zynde, moet men den hengst aderlaaten, hem niet ten eersten maar langzaamerhand verkoelen; by voorbeeld, men geeft hem geen boonen meer, men ontnemt hem allengskens een derde gedeelte van zyn' haver, vervolgens geeft men hem goed garfte-meel met gehakt stroo in de bak, men kan hem goed gras in plaats van hooi geeven, maar niet langer dan drie weeken. Men zal wel doen, hem, om den anderen dag, eens rond te laten wandelen, by warm weér in het wed te brengen, en niet weér op stal te zetten, vóór dat hy recht droog is.

De gemelde leefregel, gedurende de drie weeken, waargenomen hebbende, zal men hem weer op hooi zetten, in maniere, als volgt:

volgt: geeft hem zyn haver weêr, naamelyk, een derde minder, dan hy in den springtyd gehad heeft; men moet weeten, dat men hem alleen dien verkoelenden leefregel laat ondergaan tot zyn welzyn, en dat hy, op deeze wyze, in 't vervolg te beter in staat zal zyn, om zyn werk op nieuw te verrichten.

In de maand December, vermeedert men langzaamerhand zyn voêr van haver, en doet 'er geen boonen by, dan op den tyd, dat hy begint te dekken; by deeze manier heb ik my altoos wel bevonden: en dus zal een sterk paard, als het op zyn vierde jaar begint, zyn werk, geduurende zes à agt jaaren, kunnen uitvoeren.

Verfcheiden bejaarde liefhebbers hebben my verzekerd, dat thans in Denemarken, Holstein, en in het Keurvorstendom Hanover, de afstammelingen van Spaansche of Napolitaansche paarden een ras voortbrengen, dat naar hunne voorouders gelykt; doch hiertoe word tyd vereischt.

Ik zou den inwoonderen der Zeven Provinciën niet aanraaden, indien zy goedvonden, zig van zoodanige hengsten te voorzien, de jonge hengsten, die uit hunne stoeteryen voortkwamen, ten einde van het vierde jaar, te gebruiken; neen zeker, want, in plaats van vorderingen te maaken, zoo als men verlangde, zou men op nieuw in het oorspronkelijk verval geraaken: men heeft zes jaaren

noodig, eêr dat men jonge hengften uit deeze stoeteryen kan goed keuren; na dien tyd, zou men in 't geheel geene vreemde paarden behoeven aantekopen, en intusfchen zou men van buiten s' lands de jonge paarden komen haalen: de eerste aangebragte hengften, te weeten, de Napolitaanen en de Deenen zouden, buiten onvoorziene toevallen, verder hun geslacht voortplanten.

Dewyl de tegenwoordige Inlandsche merriën, het eerste of het tweede jaar, alle geen veulens zullen voortbrengen, die naar de vreemde hengften gelyken, maar wel het een naar den vader en het ander naar de moeder, moesten aan alle de jonge merriën, als zy driejaarig zyn, de hengst gegeven worden, in de volgende orde: by voorbeeld, een fraay driejaarig merrie-veulen, uit den Deenschen hengst gefokt, moest men door den Napolitaan laten dekken, en dus over en weder: op die wyze zou het ras verbeterd en tot meerdere volkomenheid gebragt worden. Dat de landman zig dan niet verzette tegen die ontegenzeglyke waarheden; hy zy niet vooringenomen voor een' jongen hengst met achterstelling van zyn' vader; hy zal wel doen, van zig te gedraagen naar goeden raad, zoo als ik gedaan heb met het beste gevolg; door de ondervinding zal hy meerdere zekerheid hiervan verkrygen, en erkennen moeten, dat ik, tot zyn nut en tot genoegen der geenen,
die

die zyne veulens koopen, dit heb aan de hand gegeven.

Men kan, derhalven, indien men zulks goedvind, de hengfte-veulens van de twee eerste jaaren verkoopen; en men bewaart, in die stoeteryen, alleen de welgemaakte merrie-veulens, om ze, op het derde jaar, te laten dekken; uit deeze jonge moeders kan men verwachten hengften te hebben, die, op hun vierde jaar, hun werk beginnen zullen, mits dat zy de vereischte hoedanigheden bezitten.

Daar zyn zommigen, die meenen, dat, wanneer, by de koppeling, eene merrie hooi of gras eet, de hengst ook op dezelfde wyze moet gevoërd zyn, en zoo over en weër; dan ik weet, door de ondervinding, dat deeze stelling ongegrond is.

Het is elf jaaren geleeden, dat ik verzogt wierd, om meêtewerken tot de oprichting en bestiering van de stoeteryen in het Prinsdom Prum, behoorende aan den Keurvorst van Trier, waar men over de 3000 veulen-merriën vind: op hooge order die merriën bezigtigd hebbende, ontdekte ik eene zeer aanmerkelyke wanschapenheid in derzelver gansche gestalte; groote zwaare hoofden, flappe, groote, en hangende ooren, spitse halfen, het voorgestel laag, kromme of ingevallen ruggen, heupen zoo vooruitstekende, dat men 'er een hoed aan zou hebben opgehangen, veele waren van vooren

wyd en van achteren zeer naauw; daarentegen waren de oogen goed, de beenen droog zonder eenige fouten, en de hoeven van het beste maakfel.

De onderneeming wierd begonnen, in de maand Maart, met twee en dertig hengsten, afkomstig uit Denemarken, Holstein, Mecklenburg, Spanjen, Napels, Navarre, en Friesland; ook waren onder dezelve zoogenaamde Turkse hengsten: het gebeurde zelden, dat uit hoofde van de voorzorg, die ik nam met het meêrgemelde kleine hengstje, eene merrie onbevrukt bleef, zoo vrugtbbaar zyn dezelve in die Landstreeken. Alle de hengsten wierden met hooi gevoerd, en de merriën gingen, met May en Juny, in de weide; dit verschil van voedsel heeft my geene de minste waarneeming aan de hand gegeven, en ik heb daaruit het besluit opgemaakt, dat de hengsten, die hooi, en de merriën, die gras aten, even zeer tot de voortteeling geschikt waren, als of men de eersten en de laatste op dezelfde wyze gevoerd had.

Ik heb daar ter plaatse zeer wel opgemerkt, dat de Friesche, Deensche, en Napolitaansche hengsten kleinere veulens gegeven hebben, dan zy anders gewoon zyn: de andere hengsten waren zoo groot niet, gelyk ook de merriën, die voor het meeste gedeelte 4 v. 8 d. hoog waren, en veulens,
niet

niet grooter dan van hun eigen ras, hebben voortgebracht. De trapwyze verbetering is eerst volkomen geweest met het zesde jaar; en de reden, waarom die groote paarden eene kleinere foort hebben geteeld, is te zoeken in de schraalheid van den grond, behalven, dat aldaar de merriën kleiner zyn, en, om kort te gaan, het veulen kan in die landen zig niet zoo vet mesten, als in Holland en andere vrugtbare streken.

Het is, derhalven, in Holland, (het zal my nooit verveelen, dit te herhaalen) dat men met gemak en met behulp van onbevooroordeelde menschen, Deensche en Napolitaansche paarden, mag ik my zoo uitdrukken, kan maaken. De lichtsgesteldheid van Holland verschilt weinig van die van Denemarken: en de Napolitaan met zyne nakomelschap moest, in den winter, meer voor de koude bewaard worden. Op deeze wyze, zouden de Leden der Maatschappy tot den Landbouw hun doel bereiken.

Wat de veulens betreft: de meeste van de hedendaagsche Schryvers willen, dat men dezelve aan de moeder laat zuigen, gedurende den geheelen zomer, en zelfs langer; dan, ik ben van andere gedachten, en zal daar voor overtuigende redenen bybrengen: de merrie, na dat zy een veulen heeft ter waereld gebragt, kan op nieuw bevrugt worden, dus heeft zy twee veulens te gelyker

tyd te voeden, het een gaat met haar ter weide, terwyl het ander in de baarmoeder voedend onderhoud van haar noodig heeft, waarvan het reedsgeboren het grootste gedeelte door den uyer naa zig neemt; derhalven ben ik van oordeel, dat wanneer het veulen wél graast, gelyk, by voorbeeld, ten einde van twee maanden, men het zelve speenen moet, en zie hier de reden; dit eerste veulen, het geen de melk van zyne moeder zuigt uit gewoonte, moet eindelyk, vroeg of laat, daarmee ophouden; ook kan, door het verschillend voedsel, dat het veulen eet, de melk ontaarten en in de maag ongemakken voortbrengen, die niet zelden oorzaak zyn van wurmen, waaraan de jonge veulens gemeenlyk onderhevig zyn, en die niet geheel kunnen worden uitgeroeid; dan, indien men, by het speenen van het veulen, uit toegeevendheid, aan het zelve melk wil geeven, moet men het koemelk uit een aarde vat leeren drinken, maar vooral voor de helst zoet water daaronder vermengen; men begrypt ligtelyk, tot welken toestand de moeder en de vrugt, die zy draagt, gebragt worden, door de groote hoeveelheid van melk, die het veulen tot zig neemt, zonder eenig wezentlyk nut; men kan hier wel niet anders op antwoorden, dan dat het de gewoonte is om op die wyze te handelen; ik heb meer dan eens merriën zien sterven, weinige of meer da-

dagen na dat zy geworpen hadden, en zelfs onder het werpen, dat zekerlyk nergens anders dan aan verzwakking kan worden toegeschreeven: wanneer men, derhalven, zorg draagt van het veulen goede laauwe koemelk, met een of twee dooyers van eyeren daarin geroerd, te drinken te geeven, tot dat zy graazen kunnen, kan men sterke paarden aanfokken; ik ken 'er die nog in wezen zyn, en op zoodanige wyze zyn gevoerd; zeker Heer te Dison in 't land van Limburg kocht, uit de stoetery van Prum, een mooi merrie-veulen, dat, op voorschreeven manier, was opgevoed, en waarvan hy goede diensten genooten heeft en nog geniet; gelyk men ook verscheiden andere liefhebbers vind, die daar omtrent onverschillig zyn, mits het veulen eene goede gezondheid geniete.

Men moet de veulens, in de maand May, in de weide brengen, en dezelve niet langer, dan tot het einde van September, daarin laten; in October is het gras verslenst, 'er is zoo veel kracht niet meêr in als geduurende de vorige maanden; de schadelyke dampen, inzonderheid by nacht, de koude regens, de vermenigvuldiging der insecten op een deel der planten brengen veel toe tot het bederf van dergelyk voedsel: verder kan men over de gevolgen oordeelen; des zomers ziet men het veulen met fyn, zagt hair, daarentegen heeft een veulen, dat men, uit verkeerde zuinig-

heid, tot Allerheiligen en langer in de weide laat, dof, overeindstaand, en met neeten bezet hair: ook ziet men een merkelyk verschil tuschen die, welke, tegens het eind van September op stal gezet worden, daar deeze laatste zindelyk en lustig zyn, terwyl de andere 'er als beeren uitzien: voor het overige, is het zeer waarfchynelyk, dat de droes, dat beginsel van alle kwaalen, in haare heilzaame ontlasting gestuit word, by zulk slegt weêr, en, daar de natuur zig haar vermogen niet kan ten nutte maaken, zoo verspreid zig die schadelyke stof over de vaste deelen en vogten, waardoor het veulen vermindert, in plaats van toeteneemen, 't geen niet gebeuren zal, als men, gelyk gezegd is, de veulens ter bekwaamer tyd ophaalt.

Uit een oud vooroordeel, zegt men gemeenlyk, dat een paard, 't welk de droes heeft, dezelve beter ontlast in de weiden, om dat hy het hoofd om laag houd, als of die stof alleen zyne zitplaats had in de neusgaten, die eigentlyk slechts ontlastingbuisen zyn; maar, dewyl de droes geen bepaald tydperk heeft, kan dezelve, zoo wel in den winter als in den zomer, uitbreeken, en de paarden kunnen die even goed loozen, al staan zy met het hoofd om hoog, behalven de zulke, die, wegens hun' gevaarlyken toestand en uit zwakheid, het hoofd laten hangen: indien die zoogenaamde kenners zig wil-

wilden laten overtuigen, zouden zy zoodanige vooroordeelen laten vaaren, en den paarden, welke met die kwaal zyn aangedaan, hulp toebrengen, door gepaste berookingen, door hun meel-of zemelwater, zoo als boven gemeld is, te drinken te geeven, mits dat het laauw en met wat honig gemengd zy, door toetezien, dat het snot op en in de neusgaten niet vastkleeve, waar uit kankerachtige ontsteekingen kunnen voortkomen, en eindelyk door voorzorgen, die zoodanige kwaal vereischt, met betrekking tot de verschynselen, die zig daarby openbaaren, voornaamelyk, door de paarden te bewaaren voor eene vogtige lucht of legplaats; maar neen: een veulen, dat eene aanstaande droes aan den dag legt, waar van de gewoone voortekenen zyn eene opzwellling van de vogt- of slymklieren, of een gezwel op een deel van 't lighaam (het geen aanduid, dat de stof daarheen wil uitbreeken) hoest, neêrslagtheid, gebrek aan eetlust; zulk een veulen word aan zyn ongelukkig lot overgelaaten, en, onder het bovengemelde voorwendfel, blyft het op een' grond, die met zyn' tegenwoordigen toestand in 't geheel niet overeenkomt; daar kan dan niet anders dan eene onvolkomen ontlasting uit ontstaan, waardoor het veulen nooit van goed gebruik word, en blootgesteld blyft aan verscheiden kwaalen, die de kundige paarden-Doctor slechts behan-

delen kan naar de zig opdoende verschynfelen, en waarvan de oorzaak hem onbekend is: zoodanige kwaalen en ongemakken zyn zinkingen op de oogen, inzonderheid, die van tyd tot tyd weér komen, en maan-oogen genaamd worden, duizelingen, opgekrompen flancquen, onnatuurlyke hitte, opgezwollen beenen, knobbels, klooven, padgezwollen, enz. aanhoudende en byna ongeneeslyke hoest, inzonderheid, wanneer dat overblyffel der droes zyn' weg heeft moeten neemen naa de longpypen, of naa de zitplaats van de lever, waar het, door 'er vast te blyven zitten, verzweringen of verstoppingen veroorzaakt, en eindelyk den dood aanbrengt.

Het voedsel der veulens, die men uit de weide genomen heeft, moet bestaan in haver-meel, met tarwezemelen en fyingehakt stroo vermengd, alles met zoet water natgemaakt: indien men hun heele haver geeven wil, zoo moet dezelve, zes uren te vooren, geweekt worden, en dan gevoërd met gehakt stroo; dus zal men de kosten van het maalen bespaaren, en geen reden meér hebben, om te zeggen, dat het veulen zyn gezigt bederft door het kauwen van droog voeder: het hooi moet vooräl kort, sappig, en aangenaam van reuk zyn: hun drank moet bestaan in zoet water, met meel of zemelen vermengd, naar de bovengemelde manier: men geeve hun da-
ge-

gelyks eene goede strooying, en draage zorg, dat zy op geen vuiligheid komen te liggen.

Men moet de veulens ter deege schuyeren, niettegenstaande zommigen, uit vooroordeel, dit anders willen, men zal 'er zig wel by bevinden: ziet men niet, dat zy zig wryven tegen de kribben, hekken, muuren, boomen, en andere dingen, met veel meer ruuwheid, dan een schuyer kan veroorzaaken? en wat is, bovendien, de oorzaak van dat schuuren, dan eene smeerigheid, die, de zweetgaten van den huid verstoppende, denzelfen ontfteekt? men heeft, dan, hier omtrent niets te vreezen: zo het veulen zig schikt, en vordert, dat de wryving met den schuyer sterker zy, mag men zig lustig van eene gefleeten roskam bedienen.

Eens in de maand, moet men, met de schar, de punten van de maanen en van den staart affnyden, en zig wel wachten, om ze te scheeren, om het hair dikker te maaken, daar het dikke hair eene overtolligheid is, die men uit moet trekken, om dat zy te veel van het dierlyk voedsel naa zig neemt.

Van tyd tot tyd, moet men de veulens by mooi weêr, van stal haalen, en zig laten vervrolyken: men doet hun geen halter aan, dan na dat zy, in het volgende jaar, uit de weide komen: in de daarop volgende lente, brengt men ze weder in de weide, en laat ze graazen tot het laatst van September: wanneer

neer zy dan op stal komen, worden ze behandeld als volwasfen paarden, behalven dat de hoeveelheid van haver, die men hun geeft, minder moet wezen.

De vogtige weiden houden het hoorn van de voeten week, het is daardoor dat de kanten van het hoorn uitzetten, en de voeten plat worden; om dit kwaad voortekomen, zoo laat de veulens, als zy zes maanden oud zyn, en al staan zy op stal, aan de voorfte voeten beslaan met ligte fyne yzers, die niet dikker moeten zyn dan eene lyn, of een tiende gedeelte van een' Rhyll. duim en zonder kalkoenen, voor elk yzer neemt men, om ze vast te maaken, zes spykers, waarvan de punten zeer dun en fyn zyn moeten; door dit middel zal men geen platvoeten meêr hebben: deeze proef heb ik genomen, en ze is my gelukt, terwyl myne nabuuren zig in zulke goede omftandigheden niet bevonden, zy durfden niet waagen, dat nog nooit ondernomen was; thans laaten zy de veulens beslaan eêr vroeger dan laater, en bevinden 'er zig zeer wel by.

Met betrekking tot het fchoonmaaken met den schuyer, waarvan hierboven gehandeld is, kunnen de proeven, die ik deswegen genomen heb, daarvan getuigen: *van Helmont* is buitendien het met my eens op dit ftuk; die vermaarde Geneesheer, die, met veel oordeel, het gebruik van de ezelinne-melk heeft aan-

ge-

geraaden in borstziekten en by de teering, zegt met reden, *asina pectenda est instar equorum, quia ex lactis gustu dignosci potest, an asina pexa fuerit isto mane, an non*; d. i., men moet de ezelin, even eens als het paard, met de roskam schoon houden, dewyl men, uit den smaak van de melk onderkennen kan, of zy zoo behandeld is, dan niet.. Het is 'er verre van daan, dat men zig te Amsterdam daartoe de minste moeite geeft, waar die arme dieren geduurig met vuiligheid omhangen zyn, 't geen de zieken niet merken of niet weeten; indien men het dan aan de melk proeven kan, is het zeker, dat het rosfen zeer noodzaakelyk is, als ook voor het rundvee, gelyk dit verricht word in het Hertogdom Limburg; terwyl dit werk de uitwaassening van die dieren zeer bevordert, en hen zindelyk en gezond houd.

Voorts zal men, tot slot van deeze Verhandeling, waarin men meent, niets van eenig belang, betrekkelyk tot het gevraagde omtrent dit onderwerp, te hebben overgeslagen, de uitwendige byzonderheden van de paarden in de zeven Vereenigde Provinciën, zoo wel als van derzelver inwendige hoedanigheden opgeeven.

Gelderland geeft de sterkste paarden, de Franschen, Brabanders, en Luikenaars als, ook de Hollandsche Ruitery komen daarin overeen; de loopende stroomen en rivieren verdry-

dryven de ongezonde dampen; de weiden langs de zoomen dier rivieren zyn uitmunten-
de, het geen veel toebrenge tot den welstand
van deeze dieren, in 't algemeen zyn zy zoo
groot niet, als in Friesland, Groningen, Zee-
land, Holland, en Utrecht; daar ontbreekt
niets dan de soorten van hengsten, die boven
aangepreezen zyn, om 'er beste rypaarden te
kunnen aanfokken.

De paarden, in *Overysfel*, komen zeer naby
de Gelderschen, doch zy hebben zoo veel
lyf niet; ik heb 'er veelen gevonden met lan-
ge ooren; in 't kort zy vallen zoo zwaar
niet.

In *Noord-Holland* vind men goede en sterke
paarden; de weiden zyn 'er zeer goed; de
paardekoopers, die in Friesland zig voorzien,
brengen dikwyls hunne gekogte paarden daar,
om ze vet te weiden, en ze vervolgens naa
andere plaatsen meéteneemen; het zyn meest-
al koetspaarden.

Friesland levert groote paarden, die week
van aart zyn, hoewel op 't oog vol vuur: de
karnemelk, die men hun geeft, by wyze van
voedsel, doet hun veel nadeel; het is waar,
zy worden 'er dik van, maar, wanneer zy
naa andere landen gebragt worden, weigeren
zy onder weg het beste voeder, en vermage-
ren: daarenboven hebben zy zeer veel tyd
noodig, eêr dat zy van dienst worden; de
ondervinding heeft alle kenners, die by het
le-

leger, in de Vlaamsche en Brabandsche oorlogen, geweest zyn, overtuigd, dat dit ras van paarden in 't geheel niet sterk is; de Hollandsche Ruitery, die, tot haar ongeluk, zulke paarden had, heeft het klaarblykelyk ondervonden; zy zyn magteloos, en vervallen door vermoeidheid, slegt weêr, en vermindering van voêr; als het leger optrok, had men niet van nooden te vraagen, waarheen het verreisd was, men had slechts de nog leevende paarden, die niet meêr voort konden, en de lyken van dat ras te volgen, om te komen, waar men wezen wilde: niettemin vind men, in Friesland, schoone koetspaarden, maar zy hebben tyd noodig om zig van dat flappe vleesch, dat zy door de karnemelk bekomen, te ontdoen, en een vaster vleesch weêrtekrygen.

Het Land van *Groningen* geeft vry mooye paarden, maar uit hunne luchtstreek gebragt zynde, word 'er ook tyd vereischt, om ze aan eene nieuwe te gewennen: de Friesen gaan 'er veulens koopen, die zy ook met karnemelk mesten, en dat de gevolgen daar van dezelfde zyn, is zoo waar, dat ik, in vroeger' tyd, eene menigte paarden, zoo uit Friesland als uit *Groningen* gezien heb, die de Heer Groeneveld in Frankryk geleverd had voor de ruitery en andere gebruiken, waarover men niet opgehouden heeft zig te beklagen.

In het Stigt van *Utrecht* worden sterke paarden

den gevonden: over het algemeen zyn zy hooger dan de Geldersche; zy zyn tamelyk gezet, en bekwaam, om reeds vroeg dienst te doen.

Laatstelyk, geeft *Zeeland* paarden, die sterk, zwaar, en vry slegt gemaakt zyn; de Franschen en Brabanders koopen dezelve voor postwagens, molenaars, voerlieden, en, in tyden van oorlog, om het geschut te sleepen.

Wy eindigen, met te verzekeren, dat het gebruik van Deensche en Napolitaansche hengsten den Landlieden, in de Zeven Provinciën, geluk zouden aanbrengen, en hun volkomen voldoening geeven.

Experto crede Roberto.

*